

правили на склад Рудметалторгу.

Після того, як у 1846 р. губернське казначейство перебалося в інше приміщення, в будинку Чернігівського колегіуму на другому поверсі розташовувалися квартири церковного причту: протодіякона та дияконів, на нижньому поверсі – гарно обладнана просфорня. Упродовж XIX ст. будинок неоднаразово ремонтувався, переобладнувався в залежності від нових вимог та смаків. Бароковий декор фасадів, який не відповідав новим естетичним уподобанням, оскільки на зміну бароко прийшов класицизм зі стриманим декором, був поступово знищений: збиті наличники, сандрики, всі рельєфні частини, закладені ніші, стіни рівно затиноквані, закладено гранчасту апсиду церкви Всіх Святих.

До західної частини у кінці XIX ст. були прибудовані ганок з сіними у стилі російської архітектури XVII ст. Тут розмістили іконно-книжкову крамницю, в якій торгували церковною літературою та іконами. На початку 20-х років XX ст., окрім крамниці, у підвальних приміщеннях дзвіниці та на першому поверсі знаходився єпархіальний склад, де зберігалося церковне майно: тканини, ікони, інші культові предмети, які призначалися для богослужбових потреб, можливо, також іконописна майстерня. Більшість цих матеріальних цінностей за радянських часів були вилучені та передані в різні установи міста. Залишається невідомою доля півтори тисячі ікон, які призначалися для продажу в Чернігові, а також по всій Чернігівській єпархії.

Існують відомості про те, що у 30-х роках XX ст. будинок Чернігівського колегіуму використовувався під житло. У цей час підвали були переобладнані під бомбосховище. З 1941 р. будинок знаходився у розпорядженні Міністерства протиповітряної оборони, яке використовувало його під склади.

Під час Другої світової війни будинок Чернігівського колегіуму зазнав чималих руйнувань: покрівля згоріла, склепіння, карнизи, наличники зруйновані від пожежі і від ударів уламків бомб. Він був капітально відреставрований у 50–70-х роках минулого століття. У процесі кропіткої багаторічної праці архітекторів було досліджено основні етапи будівництва споруди та конструктивні особливості її частин, відновлено утрачений бароковий декор, залишки якого відкрилися на фасадах під час реставрації, відновлено гранчасту апсиду церкви Всіх Святих. Залишилися не відновленими «через брак вичерпної аргументації» два куполи цієї церкви [8, с. 168].

Нині у приміщеннях будинку Чернігівського колегіуму розташовуються адміністрація Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній», фондосховища, реставраційна майстерня, єдина на Чернігівщині постійна експозиція іконопису XVII–XX ст., експозиція, присвячена історії Чернігівського колегіуму. З кожним роком зростає кількість відвідувачів колегіуму. Нині його виставки відвідують більше п'ятнадцяти тисяч туристів в рік.

ПОСИЛАННЯ

1. Зерцало от писанія Божественнаго. – Чернігів: Друк. Троїц.-Іллін. монастиря, 1705 – 71 арк.
2. Шафонский А.Ф. Черниговского наместничества топографическое описание / А.Ф. Шафонский – К.: Универ. Тип., 1851. – 697 с.
3. Травкіна О. Мазепина брама. Царські срібні ворота іконостасу колишнього кафедрального Борисоглібського собору м. Чернігова / Ольга Травкіна – Чернігів: Друк РВК «Деснянська правда», 2007. – 34 с.
4. Фомин. С.В. Последний царский святой. Святитель Иоанн (Максимович) митрополит Тобольский, Сибирский чудотворец. Житие. Чудеса. Прославление. Служба. Акафист / С.В. Фомин – СПб.: Общество Святителя Василия Великого, 2003. – 702 с.
5. Три століття гуманітарної та педагогічної освіти в Чернігові: від колегіуму до університету: зб. матеріалів ювіл. наук. конфер., присвяченої 300-річчю Чернігівського колегіуму і 85-річчю Черніг. держав. пед. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка: Чернігів: Сіверянська думка, 2001. – 124 с.
6. Лист М. Говденко, 1998 р. – Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній», документальний фонд інв. № КН – 1514, ДФ – 656 – 2 арк.
7. Благовещенский М. Извлечение из материалов по истории Черниговской семинарии / М. Благовещенский // Черниговские епархиальные известия. (Ч. неофиц.). – 1903. – № 21. – С. 728–742.
8. Говденко М. Чернігівський колегіум / М. Говденко // Архітектурна спадщина України. – Вип. 5. – К.: НДІТІАМ; Головкивархітектура, 2002. – С. 153–169.

Травкіна О.І. Історія дома Черниговского колегиума: от сооружения до современности

Стаття посвячена історії дома Черниговского колегиума – выдающегося памятника бароккового искусства начала XVIII в. Акцентируется внимание на роли гетмана Ивана Мазепы в строительстве Черниговского колегиума. Освещаются архитектурные и конструктивные особенности сооружения. Уточняется назначение дома и использование его в течение XVII–XX вв.

Ключевые слова: дом Черниговского колегиума, гетман Иван Мазепа, черниговский архиепископ Иоанн Максимович, трапезная, церковь Всех Святых.

Travkina O.I. The story of house of Chernihiv Collegium, from creation to nowadays

The article is devoted to the history of the house of Chernihiv collegium – an outstanding monument of baroque art early XVIII. The attention is focused on the role of hetman Ivan Mazepa in the construction of Chernihiv Collegium. Shown architectural and design features of the building. Clarifies purpose at home and use it within XVIII – XX th centuries.

Key words: house of Chernihiv collegium, hetman Ivan Mazepa, archbishop of Chernihiv Ioann Maxymovych, refectory, church of All Saints.

06.02.2017 р.

j

УДК 725.94:791. 44(477. 51)

О.Л. Литовченко

ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ ЧЕРНІГОВА У ХУДОЖНЬОМУ ФІЛЬМІ «РОДИНА КОЦЮБІНСЬКИХ»

У статті йдеться про зйомки фрагментів художнього фільму «Родина Коцюбинських» у Чернігові 1969 р. Розкрито значення пам'яток архітектури міста у композиційному наповненні кінострічки, а також охарактеризовано процес спілкування акторів з пересічними городянами.

Ключові слова: фільм «Родина Коцюбинських», знімальна група, пам'ятки архітектури.

Кінематограф – один з видів мистецтва, який надійно увійшов у життя людей та виступає його складовою на шляху формування культурної свідомості та безперечно впливає на їх існування. Він є своєрідним віддзеркаленням розвитку суспільства. У свою чергу для дослідників

це додаткове джерело інформації, наочне підтвердження реалій певного населеного пункту. Сам же процес зйомок, позакадрове життя – історична, непересічна подія регіону.

Дослідники приділяють значну увагу вивченню історії кінематографу. В основному науковці звертались до висвітлення кінематографічних процесів на загальнодержавному рівні з точки зору мистецтвознавства. Увага фахівців також була зосереджена на політико-ідеологічному впливі органів державної влади на кіномистецтво [1; 2]. Поза увагою, однак, залишаються питання, пов'язані зі створенням кінофільмів на локальному рівні [3; 4].

Метою цієї статті є дослідження процесу кінозйомок фільму «Родина Коцюбинських» у Чернігові.

Чернігів – місто значних можливостей для реалізації творчих задумів кінорежисерів. Це одне з найдавніших літописних міст на теренах України. Зокрема, тут зосереджено п'ять храмів домонгольського періоду, пам'ятка підземної культової архітектури XI ст. – Антонієві печери, архітектурні об'єкти періоду козаччини, а також декілька історико-ландшафтних комплексів.

У Чернігові було відзнято чимало фільмів. «Родина Коцюбинських» – один з них.

Двосерійна кінокартина «Родина Коцюбинських», яку знімала Київська кіностудія художніх фільмів ім. О.П. Довженка (нині – Національна кіностудія художніх фільмів імені Олександра Довженка), за своїми жанровими особливостями є кінороманом. Події, продемонстровані в ній, зображують життя України в до- та післяреволюційні роки першої половини XX ст. В основі сюжету – історія родини Коцюбинських у досліджуваній період [5, арк. 1]. Сценарій кінофільму відобразив основні догми радянської ідеології, які домінували у період створення картини, прославляючи більшовицьке керівництво та їхню політику. Це було характерно для практичної більшості кінострічок. Діячі, які в часи радянсько-української війни відстоювали самостійність України, за задумом фільму піддавались критиці та ототожнювалися з ворогами народу [5, арк. 2].

Сюжет фільму достатньо динамічний, а кінозйомки відбувалися у різних частинах міста. Деякі фрагменти кінокартини, що увійшли до першої серії, створювались у Чернігові в серпні-вересні 1969 р. Цей кінофільм є цінним відеоджерелом для дослідників, оскільки в картині можна побачити місцеві краєвиди та пам'ятки архітектури. Режисером фільму виступив Т. Левчук, який перед початком зйомок приїздив до Чернігова з метою збирання інформації про життя відомого діяча культури, класика української літератури – Михайла Коцюбинського, який упродовж п'ятнадцяти років з перервами мешкав у цьому місті. Кіномітця консультувала донька письменника – Ірина. Автором кіносценарію був О. Левада. Серед акторів, які знімалися у фільмі у Чернігові, були О. Гай, Ю. Демич, Р. Ніфонтова, С. Лощініна, О. Локтев, К. Крупеннікова, В. Белокуров, Б. Брондуков та ін. [5, арк. 3–4; 6, с. 4; 7, с. 4].

Зйомки фрагментів фільму «Родина Коцюбинських» у Чернігові розпочалися в середині серпня 1969 р. Одним

зі знімальних майданчиків була садиба музею М. Коцюбинського (нині Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського), де проходили зйомки деяких епізодів фільму, пов'язаних з життям родини письменника. Під час створення багатолюдних сцен на вулицях міста залучали масовку, де брало участь багато чернігівців. У костюмах початку XX ст. місцеві жителі ставали активними учасниками знімального процесу. На деяких будинках, розташованих біля старої будівлі школи № 4 на Лісковиці, була розвішена реклама, характерна для початку XX ст.: «Винные подвалы», «Нотариус», «Цирюльня» та інші [7, с. 4; 8, арк. 1].

У першій серії кінострічки, серед іншого, можна побачити і Чернігів. На початку фільму йдеться про приїзд до міста царя Російської імперії Миколи II. Події відбувалися на Дитинці, де на початку XX ст. знаходилася головна міська площа. Саме вона і представлена у кінокартині. Крім того, у цьому епізоді кінофільму можна побачити куполи чернігівського Спасо-Преображенського собору XI ст., західний фасад Борисоглібського собору XII ст., південно-західний фасад будівлі Чернігівського колегіуму XVIII ст. та територію поряд з ним [5, арк. 5–6]. Під церковний дзвін чернігівських храмів, повз які проходив цар з численним гуртом людей, відтворювались дореволюційна атмосфера, політичні та релігійні реалії тогочасного життя.

У першій серії кінофільму зображено і територію Єлецького монастиря, що розміщений на захід від Дитинцю. В епізоді стрічки, в якому йдеться про стеження поліцейського «Морди» за революційно налаштованою молоддю, проглядаються верхи Успенського собору XII ст. [5, арк. 38–39].

В цій же серії, далі за сценарієм, показано сцени похоронів М. Коцюбинського. Процесія проходила вулицями Чернігова (вул. Князя Чорного та вул. Толстого) та Болдиними горами [5, арк. 58–59]. На цих кадрах, за масовкою, вдаліні помітно південно-західну частину Єлецького монастиря. Чітко простежується Успенський собор XII ст. та церква Петра і Павла XIX ст. Коли демонструються епізоди похоронів на Болдиних горах, то на відео можна побачити північну частину куполів Іллінської церкви XII ст., що розміщена при вході до Антонієвих печер, фрагмент східної частини Троїцького собору XVII ст. (ще з трьома куполами) та дзвіницю XVIII ст. біля нього. У цьому ж епізоді проглядається і купол Введенської церкви XVII ст., що також знаходиться на території колишнього Троїцько-Іллінського монастиря. У вказаних епізодах ці об'єкти слугують фоном.

У наступних сценах йдеться про підготовку солдат до участі у Першій світовій війні. Показано військових, які під звуки церковного дзвону та бій барабану, співаючи, йдуть вулицею. У цих кадрах можна побачити Єлецький монастир. Зокрема, до фільму почасти потрапили північні келії XVII ст. та куполи Успенського собору XII ст. [5, арк. 60].

Наприкінці першої серії йдеться про активізацію підпільної революційної чернігівської організації, розклеювання активістом В. Примаковим агітаційних листівок у місті та

його переслідування поліцейськими. У цих епізодах простежуються пам'ятки, на які були розклеєні листівки – гармата на Валі (перша від Красної площі), ганок західного фасаду будівлі Чернігівського колегіуму XVIII ст., а також фрагмент східного фасаду церкви св. Катерини XVIII ст. і один з її куполів. Втікаючи від переслідувачів, актор пробігав біля Будинку полкової канцелярії XVII ст., що на Дитинці, по даху церкви-усипальниці Лизогуба XVIII ст., що прибудована до південного фасаду Успенського собору XII ст. на території Єлецького монастиря. У зйомках цих епізодів фільму був також задіяний і монастирський мур [5, арк. 60–63].

Цей відеоматеріал може слугувати ще одним джерелом досліджень в історико-краєзнавчому аспекті. Кінокадри демонструють фасади місцевих релігійних споруд, які натовді перебували в задовільному стані. На час знімання кінострічки культові споруди не використовувались за своїм прямим призначенням. Антирелігійна політика радянської влади призводила до закриття церков з подальшим їх пристосуванням для інших потреб.

Режисер фільму «Родина Коцюбинських» знімав чернігівські міські краєвиди з пам'ятками архітектури, що доповнило кінострічку зображенням тих місць, про які йдеться у сюжеті. У деяких епізодах кінокартини чернігівські храми слугували засобом відображення дореволюційних буднів тогочасного міста з його релігійною та суспільно-політичною повсякденністю. В інших сценах місцева архітектура слугувала гарним фоном доповненням відеоматеріалу. Інколи споруди кіномитці безпосередньо використовували для реалізації своїх творчих задумів, зокрема, задля активізації пам'яток архітектури у сюжетному наповненні.

У вільний від роботи час члени творчого колективу зустрічалися з місцевими жителями. Одна із зустрічей відбулася ввечері 30 серпня 1969 р. у кінотеатрі ім. Щорса (нині Кіно-культурний мистецький центр з національно-патріотичного виховання дітей та молоді) спочатку в Червоному, а потім у Блакитному залі. Артистів глядачам представив заступник начальника облуправління кінофікації. Після нього до слова запросили режисера фільму Т. Левчука. Він розповів, що члени знімального колективу з радістю прийшли на зустріч з глядачами, незважаючи на те, що був важкий робочий день, повідомив, що цей захід був присвячений 50-річчю видання Декрету про націоналізацію кінематографів та наголосив, що історія кіно творилася безпосередньо на очах у багатьох чернігівців. Щодо зйомок у Чернігові, то режисер зазначав, що тут проходила частина тих подій, про які йдеться у кінострічці. Саме це і стало одним з головних приводів для вибору місця знімання фільму [8, арк. 1–1 зв.].

Потім до слова були запрошені актори, які розповіли про сам фільм та роботу над ним. Кіномитці не оминули і тему свого перебування в Чернігові, ділилися враженнями від побаченого міста. Так, артистка Р. Ніфонтowa зазначила, що грала дружину М. Коцюбинського – Віру. Вона розповіла, що не дивлячись на те, що того дня вперше приїхала до Чернігова, вже встигла оглянути будинок, в якому проживав письменник, та познайомитися з дітьми, які мали

з нею зніматися. Її колега, К. Крупеннікова, в своїй розповіді наголосила, що в Чернігові була не вперше. Вона зазначила, що разом з режисером Т. Левчуком, навесні того ж року брала участь тут у святкуванні 50-річчя українського кіно. Дуже схвально відгукнувся про місто В. Белокуров – артист, який у фільмі грав городского. Він наголосив, що Чернігів – прекрасне місто і йому приємно бачити, як тут відновлюються пам'ятки старовини [8, арк. 2–5 зв.].

Після виступів кіномитців у Червоному залі кінотеатру ім. Щорса була п'ятихвилинна перерва, а далі аналогічний захід відбувся у Блакитному залі. Зустріч відкрив заступник начальника облуправління кінофікації. Потім слово було надано режисеру Т. Левчуку, який з-поміж іншого закликав чернігівців, по можливості, допомагати знімальній групі в роботі над фільмом. Як і в першому заході, перед чернігівцями виступили Р. Ніфонтowa, К. Крупеннікова та В. Белокуров. Так, зі слів останнього варто відзначити, що актору під час зйомок у Чернігові допомогла місцева атмосфера [8, арк. 6–8 зв.].

Закінчилась зустріч творчого колективу фільму «Родина Коцюбинських» з глядачами о 22.00 год. По її завершенні в кабінеті директора кінотеатру для кіномитців була влаштована вечеря. Того ж дня, 30 серпня 1969 р., інші артисти, які також знімалися у цій кінокартині, мали зустріч з глядачами в кінотеатрі ім. Довженка (нині приміщення Чернігівського обласного театру ляльок імені Олександра Довженка) [8, арк. 9].

Тож творчі зустрічі, певно, мали на меті задовольнити не тільки культурні потреби глядачів, а й допомагали акторам духовно зблизитись з місцевим населенням та містом, в якому вони перебували, знімаючи фільм. У свою чергу державні чиновники переслідували інші цілі, вбачаючи у них додатковий привід звернутися до теми революційних перетворень у державі в першій половині ХХ ст.

13 липня 1970 р. у Чернігові відбулася прем'єра фільму «Родина Коцюбинських». Знаковим є той факт, що презентація кінострічки пройшла в кінотеатрі ім. Щорса. Саме цей кінозаклад, як зазначалося раніше, також мав відношення до створення цієї кінокартини. Прем'єрі передувала зустріч глядачів з творчим колективом, який працював над стрічкою. Захід проходив по черзі в двох залах (Червоному та Блакитному) о 19.00 год. та 19.30 год. Режисер-постановник фільму Т. Левчук розповів чернігівцям про те, що робота над фільмом була хвилюючою та висловив надію, що стрічка знайде відгук серед глядачів. Автор сценарію цієї кінокартини О. Левада, який також був присутній на цій зустрічі, зазначив, що чернігівці мають пишатися своїми земляками. Актор О. Гай, який грав роль М. Коцюбинського, розмірковував над тим, що доля його персонажу взагалі могла би слугувати сценарієм окремого фільму. На цій зустрічі була присутня і донька М. Коцюбинського – Ірина. Вона розповіла, що вважала прем'єру фільму святом як для України в цілому, так і для родини Коцюбинських зокрема [9, арк. 1–2; 10, с. 4; 11, с. 4].

Чернігівські глядачі тепло зустріли творчий колек-

тив кінокартини, всім учасникам заходу подарували квіти, а прем'єра фільму пройшла з успіхом [9, арк. 2 зв.; 10, с. 4; 11, с. 4]. У свою чергу кіномитці, так само, як і в період зйомок стрічки, залишили для чернігівців автографи та відгуки [12, арк. 47, 49–54; 13, арк. 10–11].

Кожен фільм, який відображає минуле, є своєрідним заходом ознайомлення пересічного глядача з буденними реаліями тієї чи іншої епохи. Серед таких – фільм «Родина Коцюбинських», на прикладі якого простежуються міські краєвиди, архітектурні перлини міста, його вулиці та жителі. Крім того, він слугує наочним підтвердженням вигляду тих чи інших архітектурних пам'яток, допомагаючи детально розглядіти стан їхнього збереження півстоліття тому.

З мистецтвознавчої точки зору цей фільм привертає до себе увагу майстерною грою акторів та вдалим локаціями. Попри те, що ця кінострічка має виражене ідеологічне підґрунтя, все ж завдяки професіоналізму кіномитців цю кінороботу можна по праву вважати гідною уваги кіноглядачів та кінокритиків.

ПОСИЛАННЯ

1. Безклубенко С. Українське кіно: начерк історії / С. Безклубенко. – К.: КНУКІМ, 2001. – 169 с.
2. Госейко Л. Історія українського кінематографа. 1896–1995 / Л. Госейко. – К.: КІНО-КОЛО, 2005. – 464 с.
3. Литовченко О. Храми Чернігова у кіномистецтві / О. Литовченко // Хрещення Київської Русі: визначна подія в історії українського народу: матеріали науково-практичної конференції. – Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2013. – С. 60–63.
4. Литовченко О. Чернігівський храм св. Катерини у художніх фільмах / О. Литовченко // Чернігівські старожитності. – 2016. – Вип. 3(6) – С. 45–50.
5. Музей Національної кіностудії художніх фільмів ім. О. Довженка, Монтажний запис широкоекранного художнього фільму «Родина Коцюбинських». – К., 1970. – 157 арк.
6. Зубко Г. Фільм «Сім'я Коцюбинських» / Г. Зубко // Деснянська правда. – 1969. – № 161. – С. 4.
7. Тесельська Н. Знімається в Чернігові / Н. Тесельська // Деснянська правда. – 1969. – № 168. – С. 4.
8. Державний архів Чернігівської області (далі – Держархів Чернігівської обл.), ф. Р-1043, оп. 1, спр. 365, 9 арк.
9. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-1043, оп. 1, спр. 453, 2 арк.
10. Баскіна Т. «Родина Коцюбинських» – на екрані / Т. Баскіна, Л. Портянко // Деснянська правда. – 1970. – № 137. – С. 4.
11. Леус В. «Родина Коцюбинських» / В. Леус // Комсомольський гарт. – 1970. – № 84. – С. 4.
12. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-1043, оп. 1, спр. 9, 139 арк.
13. Держархів Чернігівської обл., ф. Р-1043, оп. 1, спр. 10, 149 арк.

Литовченко А.Л. Памятники архитектуры Чернигова в художественном фильме «Семья Коцюбинских»

В статье речь идет о съемках фрагментов художественного фильма «Семья Коцюбинских» в Чернигове 1969 г. Раскрыто значение памятников архитектуры города в композиционном наполнении киноленты, а также дается характеристика процессу общения актеров с рядовыми горожанами.

Ключевые слова: фильм «Семья Коцюбинских», съемочная группа, памятники архитектуры.

Litovchenko O.L. The architectural monuments of Chernihiv in the film «The Kotsubynskies»

The article is about shooting of some fragments of the film «The Kotsubynskies» in Chernihiv in 1969. The article discovers the role of architectural landmarks of the town in film composition. Besides, the communication process of the actors with ordinary citizens is characterized in it.

Key words: film «The Kotsubynskies», film crew, architectural monuments.

24.02.2017 р.

Ј

УДК 94(477.51):725.1

С.Ю. Зозуля
О.С. Морозов

ВТРАЧЕНІ ПАМ'ЯТКИ НІЖИНА – СПОРУДИ МІСЬКОГО ТА ГРЕЦЬКОГО МАГІСТРАТИВ

У дослідженні простежено історію побудови, функціонування та знищення втрачених пам'яток культурного середовища Ніжина – споруд Ніжинського міського магістрату та Ніжинського грецького магістрату. На основі архівного, картографічного й ілюстративного матеріалу здійснено спробу реконструювати зовнішній вигляд і локалізацію даних пам'яток; визначено їх історико-культурну цінність. Також обґрунтовано доцільність реплікації (відтворення в історичних формах in situ) обох втрачених пам'яток Ніжина в межах регенерації історичних міських кварталів – Соборної площі та Грецького кварталу.

Ключові слова: Ніжинський міський магістрат, Ніжинський грецький магістрат, Соборна площа, Грецький квартал, споруда, архітектурний ансамбль, нерухомі, пам'ятки, втрачені пам'ятки, комплекс пам'яток, пам'яткоємне середовище, історико-культурне середовище, культурна спадщина, Ніжин.

Нерухомі пам'ятки історико-культурної спадщини – це своєрідний літопис нації. У ньому відображені в застиглій формі періоди злету й стагнації її розвитку, характерні риси й особливості, притаманні певному відрізьку часу чи явищу, що мали помітний вплив на формування самої нації, форм її державності, соціокультурного середовища тощо.

Однак, як і у справжньому манускрипті, в цьому «літописі» з роками з'являються місця, ускладнені до прочитання, а не рідко – й цілком утрачені... Іншою мовою – пам'ятки, на жаль, упродовж усієї історії людства руйнувалися – за ветхістю й не доглянутістю, через політичні чи релігійні уподобання можновладців, що вміло маніпулювали культурними уподобаннями мас; унаслідок військових дій; а часто (і це ми особливо гостро відчуваємо на сучасному етапі) – через звичайну людську жадібність – бажання звести на місці мало перспективної з комерційної точки зору вікової споруди щось більше за розмірами, інвестиційно привабливіше – те, що принесе бажаний і відчутний прибуток, не рахуючись при цьому зі справжньою історико-культурною цінністю пам'ятки.

Тисячорічний Ніжин у цьому плані не виключення. Вельми динамічно розвиваючись у містобудівному сенсі упродовж останніх п'яти сторіч, станом на сьогодні історико-культурна спадщина міста закумулювала кількості нерухомих об'єктів культурної спадщини, більшість з котрих має статус пам'яток. Але були й відчутні втрати. Цей процес має певні хронологічні особливості, спричинені конкретними соціально-політичними чинниками, який, проте, навіть попри набуття помітних масштабів у другій половині ХХ ст., – на щастя не став тотальним [детальніше див.: 5, с. 210–211].

До найбільш помітних втрат пам'яткоємного середовища Ніжина належить руйнування упродовж другої третини ХІХ ст. (з остаточним руйнуванням окремих частин у 1950-х роках) споруди міського магістрату та знищен-